

MAKING CONNECTIONS

Empowering Content and Methodology of L1-L2 lessons
in Upper Secondary Education in the Netherlands

GERT RIJLAARSDAM*, ELINE VAN BATENBURG**
& JOOST IDES*/***

*Instituut voor de Lerarenopleiding, Universiteit van Amsterdam

**de Meergronden, Almere &

***Coornhert Lyceum, Haarlem

Subplenaire lezing op het congres Engels, 14-15 februari 2003, Woudschoten, Nederland.

1. OPSTELLING VAN HET TEAM

Dames en heren,

Het is vroeg, het zaterdag, misschien was het gisteren laat, misschien hebt u er zin in, of misschien wat minder en lonkt de koffie van 10.00 uur, het kan allemaal wel zijn, maar wij mogen vandaag het spits afbijten, en dat doen we dan ook. Wie zijn we en wat gaan we doen?

[sheet 1: titel]

We zijn met zijn drieën, en ik stel het team even aan u voor. Als laatste, laten we zeggen als klap op de vuurpijl, spreekt Eline van Batenburg, docent Engels aan de Meergronden te Almere, en sinds dit cursusjaar ook sectiehoofd. Zij voltooide vorig jaar de lerarenopleiding aan de Universiteit van Amsterdam. Het zijn vooral haar veren waarmee we vanochtend pronken. Joost Ides, docent Engels aan het Coornhert Lyceum te Haarlem en vakdidacticus aan de lerarenopleiding van de UvA gaat haar voor vanochtend. En zelf ben ik Gert Rijlaarsdam, van huis uit docent Nederlands sinds 1972, en nu al weer lange tijd verbonden aan de lerarenopleiding van de UvA, als vakdidacticus en onderwijskundige. Joost en ik waren allebei betrokken bij de groep studenten waarvan Eline vorig jaar deel uitmaakte.

Gek, denkt u misschien, een leraar Nederlands die wat gaat staan te doen over ons schoolvak, het schoolvak Engels. Wat moet dat? Handen af van mijn vak! Tja, denk ik dan, als de Neerlandici geen leentjebuurt hadden gespeeld bij de classici, vooral bij de retorici, dan was het schoolvak Nederlands nooit zo ver gekomen als het nu is. Tot zover de opstelling van het team. Komen wij nu toe aan de aftrap.

2. DE AFTRAP

Mag ik met de deur in huis vallen? Het schoolvak Engels in de bovenbouw is, ik durf het haast niet te zeggen in dit gezelschap, is geen vreemde talenonderwijs meer. Engels is voor leerlingen van die leeftijd, met die ervaring, geen vreemde taal. En Engels is geen Engels meer, in de zin van de taal die door Engelstaligen gesproken wordt, maar een wereldtaal, die door meer niet-Engelstaligen gesproken wordt dan door Engelstaligen. Beetje kort door de bocht, ik geef het toe, maar ik zou met de deur in huis vallen, en dat doe ik dan. Nu even zoeken naar de nuancerings?

[Sheet 2: English in The Netherlands: Two Developments]

Een eerste ontwikkeling is die van de internationalisering. Engels is geen Engels meer, maar de taal van Europa. We gebruiken Engels niet meer uitsluitend of vooral in contact met Engelstaligen, maar met anderstaligen, met Engels sprekende Italianen, Spanjaarden, Noren en Hongaren. Ook die ontwikkeling heeft zo zijn consequenties voor de inhoud en didactiek van het schoolvak. We gaan daar verder in deze lezing niet op in, maar verwijzen naar het artikel van Arthur van Essen in *Levende Talen Tijdschrift* uit xxxx.

Het tweede feit is de rol van het Engels in het leven van onze leerlingen. Leerlingen in HAVO & VWO, daar hebben we het hier over, hebben zoveel ervaring met Engels, dat Engels voor hen helemaal geen vreemde taal is. Zij gebruiken de taal, binnen en buiten school, in woord en geschrift, en dit heeft consequenties voor de inhoud en de didactiek van Engels: we kunnen veel hogere eisen aan de communicatieve taken stellen die leerlingen moeten kunnen dan toen ik Engels kreeg op de HBS-B.

Leerlingen voelen Engels niet meer als een vreemde taal aan. Ze weten dat Engels een rol in hun studie-, beroeps- en burgerleven gaat spelen. Ze willen de taal leren gebruiken, en dat kunnen ze, in HAVO en VWO, op bijna L1-niveau. Teksten die zij lezen of beluisteren, zijn niet gemakkelijker dan de teksten die zij bij Nederlands op het examen krijgen. Ook productief kunnen ze wel wat, al worden ze in het schrijven en spreken voor minder complexe taken gesteld als bij Nederlands. Maar in beide schoolvakken staan docenten voor dezelfde opgave: daag leerlingen uit taal te gebruiken in complexe situaties. Taalonderwijs betekent onderwijs rond interessante onderwerpen, onderwijs waarin je taal gebruikt, en waarin je taalgebruik oefent en verfijnt. De nadruk ligt op TAALGEBRUIKEN, in complexe situaties, en veel minder op het TAALSYSTEEM. Het gaat natuurlijk niet alleen om het taalgebruiken alleen, maar ook om kennis over het TAALGEBRUIKSSYSTEEM, de geschreven en ongeschreven regels van de communicatie.

[Sheet 3: Vakinhoud en Didactiek]

Dat is het woord waar ik naar zocht: Nederlands en Engels gaan als schoolvak hand in hand als het gaat om het bevorderen van de communicatieve vaardigheden. En communicatieve vaardigheden verwerf je door oefening en reflectie. Daar hebben we dus twee trefwoorden voor de verwantschap van de schoolvakken: inhoudelijke stemmen ze overeen, want ze streven de bevordering van communicatieve vaardigheden na, en qua didactiek stemmen ze overeen, want vaardigheden verwerf je door DOEN en REFLECTIE en VERBETERD DOEN.

Dit is een ontwikkeling die het schoolvak Nederlands de laatste twintig jaar heeft doorgemaakt: het taalsysteem kwam steeds minder op de voorgrond, het taalgebruiken en het taalgebruikssysteem steeds meer. We zijn er nog zeker niet, de inhoud en de didactiek van het schoolvak Nederlands kan nog steeds veel beter. Als ik u bij-

voorbeeld de resultaten laat zien van een schoolboekanalyse, zij het uit de basisvorming, dan zult u begrijpen waarom ik ook het schoolvak Nederlands nog wat vooruitgang toewens.

[hier invoegen de tabel waaruit blijkt dat zoveel oefeningen in schoolboeken Nederlands helemaal geen verband vertonen met de vier taalgebruiksmodaliteiten spreken, schrijven, lezen en luisteren].

Sheet 4: Figure 6: Exercises in Modalities

En zoals de vreemde talen vroeger veel verwachtten van goed onderwijs in het Nederlands – als je het Nederlands slecht beheerste, hoe kon je dan ooit een vreemde taal goed beheersen – zo verwachten wij van Nederlands nu dat het schoolvak Engels kan bijdragen aan de communicatieve vaardigheid Nederlands. Als er afstemming bereikt kan worden, als er wederzijds verwezen kan worden, als beide vakken zich baseren op een zelfde begrip-
penapparaat over taalgebruikssystematiek, de inhoud van een klachtenbrief, het verloop van een effectieve discussie, de eisen die je mag stellen aan een memo dat een voorstel doet, of hoe je ene voorstel beargumenteerd en wel kunt afwijzen, dan is er veel gewonnen, voor beide schoolvakken. Werden er vroeger, ik herinner het me nog goed uit mijn eerste jaren als leraar Nederlands, door de schoolleiding verwoede pogingen gedaan om het onderwijs in de grammatica tussen de talen te coördineren, nu gaat niet om het taalsysteem, maar het taalgebruikssysteem.

3. JA, MAAR.....[OP SHEET]

Luchtfietsrij, zult u misschien denken. Zeker de laatste jaren niet meer in een vier havo geweest, Rijlaarsdam? Laat mij proberen u nog drie argumenten te geven om u te overtuigen.

3.1 *Lenen de eindtermen zich wel voor een sterkere afstemming tussen L1 en L2?*

Ten eerste, de eindtermen. Laten we die voor spreekvaardigheid nemen (SHEET)

Bij Engels is het rijtje

16. Een gesprek of monoloog beginnen en afsluiten
17. Aandacht vragen en verzoeken om verduidelijking en herhaling
18. Bedanken, zich verontschuldigen, feliciteren en uitnodigen
19. Informatie geven en vragen
20. Een mening geven en vragen

21. Iets of iemand beschrijven
22. Gevoelens, belangstelling en voorkeur uitdrukken en ernaar vragen
23. Een oordeel uitdrukken en commentaar geven

Ervan afgezien dat dit rijtje nog erg geïnspireerd is door de notioneel-functionele benadering van Van Ek, erg gericht op losgemaakte taalhandelingen, en ervan afgezien dat er een paar bijzitten die in de basisvorming thuis horen, zie je meteen ook waar de raakvlakken zitten met Nederlands.

Het niveau dat vereist is, heet bij Engels niveau 3: Dit houdt in dat de spreekhandelingen in het kader van sociale contacten, persoonlijke behoeften en studie liggen. De kandidaat kan bijdragen leveren aan gesprekken die zowel 'face to face' als telefonische, met jongeren, volwassenen, zowel in persoonlijke als maatschappelijke sfeer en over thema's binnen de eigen belevingswereld. De kandidaat kan zonder langdurige onderbrekingen spreken, zich begrijpelijk en goed verstaanbaar uitdrukken, intenties, hoofdzaken en belangrijke details overbrengen en zijn taalgebruik aanpassen aan de situatie. De kandidaat kan relatief lange bijdragen leveren, maar in een tempo dat lager is dan normaal.

Bij Nederlands gelden drie subdomeinen (SHEET):

- 1) Een voordracht met vragen na. Het gaat bij een voordracht om een uiteenzetting, een beschouwing of een betoog. Deze termen worden gedefinieerd.
- 2) Een discussie. De discussie kan betrekking hebben op beeldvorming, oordeelsvorming, besluitvorming en het karakter hebben van een groepsdiscussie, een debat of een combinatie van beiden. De inhoudelijke eisen van deze discussievormen worden duidelijk geëxpliciteerd, alsmede wat er verstaan moet worden onder 'inhoudelijk en adequaat reageren op bijdragen van anderen'.
- 3) Een debat. Idem dito.

Als we nu afzien van de historisch verklaarbare verschillen in benadering van de eindtermen bij Engels en Nederlands, dan kunnen we de eindtermen heel goed in elkaar schuiven. Als ze bij Engels met elkaar over maatschappelijke onderwerpen met elkaar moeten kunnen praten, en mening moeten kunnen geven en vragen, een gesprek moeten kunnen beginnen en afsluiten, informatie geven en vragen, en gevoelens, belangstelling en voorkeur kunnen uitdrukken en daar ook naar kunnen vragen, dan zeggen ze bij Nederlands, mooi, dat noemen wij dus een beeldvormende of meningsvormende discussie. Niets staat het de sectie Engels in de weg om ook de beeldvormende discussie op te nemen als spreekvorm in het schoolexamen. Dat is toch wat je in je naschoolse leven in studie en beroep en burgerschap vooral doet met taal op een zeker niveau. En dan komt de vraag: tja, wat komt er kijken bij een beeldvormende of oordeelsvormende discussie aan vaardigheden? En dan biedt Ne-

derlands weer een heel arsenaal aan eindtermen op het gebied van de argumentatievaardigheden, en daar kan Engels dan weer mooi uit putten.

In het vervolg van deze lezing zal Joost een mooi voorbeeld geven hoe dat bij het schoolexamen Engels uitpakte.

3.2 Leent de didactiek zich wel voor een nauwere samenwerking tussen L1 en L2?

Laten we kijken naar de schoolboeken voor Nederlands en Engels in de tweede fase. In het najaar van 1999 kwamen de eerste nieuwe schoolboeken uit, en met panels van docenten van Levende Talen hebben we die schoolboeken toen geanalyseerd en gewaardeerd. Eerst vroegen we de panels naar hun ideale schoolboek, qua inhoud en didactiek. Voor didactiek hadden we vier aspecten gedefinieerd:

(SHEET)

1. Vaardigheidsdidactiek. Trefwoorden: echte communicatieve situaties, reflectie, voorkennis activeren.
2. Strategisch. Trefwoorden: taken die leerlingen helpen om de communicatieve taak uit te voeren, lees-, luister-, schrijf-, spreek-, communicatiestrategieën.
3. Transfer. Trefwoorden: bevorderen van transfer naar andere taken (andere vakonderdelen, taken buiten de school), leren de vaste en variabele kenmerken van taken te onderscheiden.
4. Zelfstandig leren. Trefwoorden: in welke mate moet er sprake zijn van zelfstandig werken, zelfstandig leren of autonoom leren?

De panels Nederlands en Engels waren het behoorlijk met elkaar eens.

[hier invoegen sheet 'behoefte peiling']

Beide panels kunnen goed uit de voeten met de didactische uitgangspunten, en beide panels stellen vrijwel dezelfde eisen aan de schoolboeken. Als we nu kijken wat de panels van de schoolboeken vinden, dan blijkt dat voor beide schoolvakken er schoolboeken zijn die vrijwel de gestelde eisen halen (en ook dat er in beide schoolvakken schoolboeken zijn die vrij ernstig te kort schieten). Een voorbeeld voor het aspect strategiegericht onderwijs.

[hier invoegen figuur 'Strategiegericht onderwijs']

U ziet het, drie schoolboeken bij Engels, en een stuk of drie bij Nederlands benaderen de norm die de panels stelden. Kortom, qua didactiek lijken Nederlands en Engels meer op elkaar dan we op eerste gezicht zouden vermoeden. Het idee dat deze twee schoolvakken elkaar sterker kunnen ondersteunen dan tot op heden het geval lijkt, wordt versterkt door recente vakdidactische publicaties, zoals het mooie boekje van Jane Willis, *A Framework for Task-Based Learning*. Wat in dit boekje getoond wordt aan didactisch handelen, past vrijwel naadloos op wat gepropageerd wordt in de vakdidactiek Nederlands. Het gaat erom leerlingen inhoudelijk interessante taken aan te bieden, die voorbesproken worden met de hele klas, uitgevoerd worden in tweetallen of kleine groepen, waarna groepen aan elkaar rapporteren, en om een soort nazorgonderwijs waarin de nadruk meer op de gebruikte taal komt te liggen en eventueel geconstateerde patronen worden geoefend.

4. CONCLUSIE (SHEET)

Nederlands en Engels zijn vaardigheidsvakken, waarin leerlingen rond interessante taken taalgebruiken, dat taalgebruik plannen en op het taalgebruik reflecteren om zo nieuwe leerdoelen te stellen. In beide schoolvakken kunnen dezelfde, complexe taken aan leerlingen voorgelegd worden, gezien het vaardigheidsniveau van de leerlingen. Beide schoolvakken kunnen meer bereiken als zij een gemeenschappelijk kader hanteren om het taalgebruikstelsel te leren kennen: over de inhoud van een klachtenbrief, het verloop van een slecht-nieuwsgesprek, het verloop van een beeldvormende discussie. Leerlingen hebben die kennis nodig, opdat zij snel in voorkomende gevallen kunnen herkennen om wat voor situatie het gaat, en wat de belangrijkste kenmerken zijn die een rol spelen bij effectief taalgedrag.

Secties Engels en Nederlands, verenigt u.

PART II

JOOST IDES

5. KRITISCHE MENINGSVORMING & GESPREKSVAAARDIGHEID IN ACTIE

Tijd voor een concreet voorbeeld van de mogelijkheden van samenhang tussen 2F-onderwijs Nederlands en Engels. We concentreren ons daarbij op gespreksvaardigheid. We zagen al dat er flink wat samenhang tussen Nederlands en Engels betreft, als het om eindtermen gaat.

Tijdens haar opleiding wilde Eline proberen leerlingen beter voor te bereiden op het mondelinge schoolonderzoek Engels, onderdeel Meningsvormende discussie. Ik was daar erg voor geporteerd, als opleider, omdat wij op de school waar ik werk ook de discussie als vorm hebben gekozen voor het schoolonderzoek, en we nog steeds zoeken naar een goede voorbereiding. Eline's probleemstellingen waren voor mij als docent Engels zeer herkenbaar:

- HAVO-leerlingen moeten volgens de eindtermen in staat zijn hun mening te uiten, maar doen dit vaak weinig kritisch. Wat ze vooral niet doen is kijken naar onderliggende normen en waarden, nuanceren, argumenten, alternatieve standpunten. Kan dit niet anders?
- HAVO-leerlingen blijken doorgaans slecht in staat een authentieke en inhoudelijk relevante discussie te voeren. Zij verdelen in hun groepje de standpunten en verdedigen aldus en vaak te vuur en te zwaard standpunten die zij eigenlijk niet aanhangen. Kan dat ook niet anders?

Of dit alles niet anders kan heeft denkkelijk niet zo veel te maken met de engelse taalvaardigheid van HAVO-leerlingen; zij spreken door de bank genomen een aardig mondje mee in de Engelssprekende wereld van vandaag de dag. Nee, wat hen hindert is gebrek aan discussievaardigheid en eigen kritische meningsvorming. Wat Eline wilde bereiken met haar discussielessen was tweeërlei.

Ter eerste ging het om inhoudelijke vaardigheden: een standpunt formuleren, aangeven welke onderliggende waarden van invloed zijn op het standpunt, argumenten aanvoeren ter ondersteuning van het standpunt, anticiperen op het standpunt van de gesprekspartner, tegenargumenten bedenken bij het eigen standpunt, maatschappelijke consequenties overzien die uit het standpunt voortvloeien. Ten twee ging het om structurele vaardigheden: wat en hoe een meningsvormende discussie effectief verloopt, en hoe je het verloop kunt beïnvloeden.

Wat nu zo leuk is, is dat deze inhoudelijke en structurele vaardigheden niet nieuw hoeven te zijn voor leerlingen. Ze kunnen hiervoor terecht bij Nederlands waar discussievaardigheid en meningsvorming immers ook centraal staan.

6. DE LESSENSERIE

De lessenserie beoogt bij leerlingen aspecten van groepsdiscussies en kritische meningsvorming te reactiveren en te verdiepen. Leerlingen moesten zich in de voorbereiding op de eigenlijke groepsdiscussies vooral richten op twee punten, een inhoudelijk en een structureel punt:

- De inhoudelijke voorbereiding was gericht op *Kritisch denken*: Het vermogen om je bewust te worden de achterkant van je mening: de kennis en het eigen waarden- en normenpatroon waarop je mening berust.

- De structurele voorbereiding was gericht op het verwerven van de *4-fasen structuur*. Dit is een ideale discussie, die bestaat uit vier fasen. Ik kom daar later op terug als ik de lessenserie presenteer.

Ik geef u drie voorbeelden van de lesactiviteiten die Eline en ik in onze beide klassen ondernamen. Ik put daarbij uit het lesmateriaal.

6.1 Activiteit 1: Wat is een meningsvormende discussie? Onderzoek achterliggende waardenpatronen.

Waar hebben we het over? Leer je standpunt te analyseren.

Eerst kregen leerlingen informatie over de bestanddelen van een meningsvormende discussie: waar gaat het om in zo'n discussie? Kennis over de tekstsoort en het doel van de communicatie¹.

Vervolgens kregen leerlingen een individuele opdracht waarin ze leerden hun standpunt te analyseren: een waarden- en normenanalyse uit te voeren.

Opdracht 2 – Ken jezelf (individueel)

Om een volledig beeld te krijgen van jezelf, zou je jezelf continu de vraag moeten stellen: Waarom vind ik dit?

Waarom doe ik dit? Waarom maak ik deze keuze? Dat zou behoorlijk vermoeiend zijn, vooral omdat dit niet altijd nodig is. In een discussie is het echter wel nodig om precies te weten wat jouw beweegredenen zijn. In deze opdracht ga je oefenen met een aantal foefjes om het hoe en waarom van jouw denken boven tafel te krijgen. We noemen dit een waarden- & normenanalyse.

Stelling 1: “ Mensen die dieren mishandelen zouden levenslang moeten krijgen ”

- Bepaal welk standpunt je inneemt in deze discussie.
- Start je analyse met een brainstorm. (Wat zegt je gevoel? Wat komt er in je op?)

Laat je vervolgens leiden door de volgende vragen:

- Wat stoort mij het meeste aan deze stelling?
- Met welke andere situatie kan ik deze situatie vergelijken?

---

¹ Letterlijk uit het leerlingboekje:

Het doel van een meningvormende discussie is helder te krijgen welke mening je bent toegedaan. Dit doe je door je eigen mening te geven, te verhelderen en eventueel bij te stellen aan de hand van de beargumenteerde mening van anderen. Het doel is niet om 'gelijk' te krijgen.

Een meningvormende discussie bevat in ieder geval de volgende elementen:

Stelling: Een vraagstuk, probleem of uitspraak die een discussie uitlokt

Standpunt: De positie die jij inneemt in deze discussie

Mening: De reden dat jij dit standpunt inneemt

Argumenten: Bewijzen, kennis of redeneringen die jouw mening onderbouwen.

Slotoverweging: Beschouwing van de standpunten, meningen en argumentatie die aan de orde zijn gekomen. Eventueel het innemen van een nieuw standpunt.

- Wat kan ik uit deze vergelijking concluderen? (vind ik het een belangrijker dan het ander; waarom is dit? etc.)
- Vraag je af of jij de actie die beschreven staat zelf zou ondernemen. Wat stopt / beweegt je hiertoe?
- Wat moeten anderen van jou weten om te snappen dat je het hier wel / niet mee eens bent?

Distilleer hieruit die ideeën die betrekking hebben op normen en waarden. Schrijf dit lijstje, samen met je standpunt, in je map.

6.2 Activiteit 2: Bedenk argumenten

Ook deze activiteit werd ingeleid met achtergrondtheorie over argumentatiemiddelen, ontleend aan het vak Nederlands.

Argumentatiemiddelen

Er zijn veel verschillende argumentatiemiddelen die je kunt gebruiken in een discussie. Ze zijn niet allemaal even sterk. Soms hangt het ook van de situatie of het onderwerp af of een middel handig is of niet. Neem de lijst (met voorbeelden) goed door. Maak daarna opdracht 1.

Leerlingen kregen eerst een overzicht van argumentatiemiddelen, ontleend aan het vak Nederlands².

Opdracht 1 – Beargumenteer je stelling (individueel)

- Verdeel in je groepje de vier stellingen die jullie tot nu toe hebben voorbereid.
- Geef ter ondersteuning van jouw standpunt voor de stelling die jij toegewezen hebt gekregen argumenten volgens de bovenstaande voorbeelden. Gebruik dus alle middelen!

² **Een voorbeeld.** Laatst zag ik het nog gebeuren: een jongetje komt het schoolplein oplopen en 4 kinderen hadden zich binnen 5 minuten verstopt, zo bang waren ze. Als we pesten harder aan zouden pakken, zou dit probleem niet blijven voortbestaan.

Een vergelijking In België worden kinderen die andere kinderen pesten van school gestuurd. Daar werkt het prima. Wij zouden dat ook moeten doen.

Een oorzaak / gevolg redenatie Als je de bron des onheils, in dit geval de pester, verwijderd, kunnen de rest van de kinderen weer veilig naar school.

Een gezaghebbende bron Het Ministerie van Onderwijs heeft in zijn laatste rapport zelf aangegeven dat een hardere aanpak van pesten vereist is.

Een algemeen geldende waarde Alle kinderen hebben het recht om zonder angst op te groeien

Het bestrijden van een tegenargument Je zal misschien denken: 'De pester is ook maar een kind. Die kan je niet zomaar wegsturen'. Maar het belang van de groep gaat boven het individuele belang.

Emotie Als ik dat angstige gezichtje van Japie voor me zie, trillend als een rietje, denk ik: laten we die harde aanpak maar invoeren. Zo'n klein jochie moet toch gewoon naar school kunnen?

Een spreekwoord Waar je mee omgaat, wordt je mee besmet, dus voorkom erger en stuur de pester weg.

Een dilemma We moeten kiezen: of we sturen pesters resoluut van school, of we accepteren dat grote groepen kinderen dagelijks zo onder angst gebukt gaan, dat het zelfs hun schoolprestaties beïnvloedt.

Een feit Uit de Schoolvragenlijst van de gemeente blijkt elk jaar weer dat pesten door de schoolgaande jeugd als grootste negatieve factor wordt ervaren. Waarom zouden we dan geen harde actie ondernemen?

- Geef, aflopend van 1-10, aan welk middel het beste werkt bij jouw stelling. Noteer alle suggesties in je map.

6.3 Activiteit 3: Bereid je voor op de werkelijke discussie: de -vier-fasen structuur

Wederom: eerst theorie,

Het discussiemodel

Als iedereen in een discussie zomaar wat zou brullen, op het moment dat het in hem opkomt, zou het een zootje worden. Het doel van de discussie zou op de helling komen te staan. Daarom is het van belang dat je een discussie goed opbouwt. Een goede discussie valt uiteen in 4 fases. In het onderstaande kenniskader vind je een overzicht.

Kenniskader

Confrontatiefase

Er wordt bepaald wie de discussie gaat leiden en de probleemstelling wordt geformuleerd. Tot op zekere hoogte kan ook aangegeven worden wat wel en wat niet aan de orde komt tijdens de discussie. Aan het einde van deze fase is het voor alle deelnemers duidelijk over welke stelling de discussie zal gaan.

Openingsfase

In deze fase krijgt iedere deelnemer de gelegenheid om zijn / haar standpunt naar voren te brengen. Zoveel mogelijk meningen komen boven tafel en iedereen luistert aandachtig naar de ander, zonder de mening te weerleggen. Gebruik slechts een argument om je mening te verhelderen. De rest bewaar je voor de volgende fase. Aan het eind van deze fase moet het iedereen duidelijk zijn hoe de ander over de stelling denkt.

Argumentatiefase

Hier vindt de eigenlijke discussie plaats. Er wordt een standpunt in twijfel getrokken, meningen met elkaar vergeleken, vragen gesteld naar het hoe en waarom dat achter de mening verborgen ligt. Op verzoek worden argumenten verstrekt, meningen verdedigd en aangevallen. Aan het einde van deze fase moet iedereen van elkaar een duidelijk beeld hebben van de meningen die aangehangen worden. Ook weet je welke plaats jouw mening inneemt ten opzichte van anderen.

Afsluitingsfase

Hier wordt de balans opgemaakt. Kunnen jullie een gemeenschappelijk standpunt formuleren, compromis sluiten of oplossing aandragen? Wat heb je van anderen geleerd, wat ben je wijzer geworden?

Welke aspecten blijven misschien een struikelblok? De discussieleider vat dit alles kort samen. De groep moet het met de samenvatting eens zijn, alvorens dit discussiepunt wordt afgesloten.

Opdracht 1 – PANIEK! (individueel & groepje)

Bekijk het kenniskader nog eens goed. Beantwoord vervolgens voor jezelf de volgende vragen:

- Welke fase lijkt je het moeilijkst? Waarom?
- Waar ben je zelf onzeker over wat betreft jouw bijdrage aan de discussie?
- Wat denk je dat jouw sterkste punt kan zijn in de discussie?

Bespreek met je tafelgroepje de antwoorden op bovenstaande vragen. Ga gezamenlijk na hoe je als groepje om kunt gaan met ieders zwakkere kant en hoe je optimaal gebruik kunt maken van ieders sterke kant. Bespreek ook hoe je de discussiefases voor je ziet. Waar moeten jullie goed op oefenen?

7. WAT HEBBEN DEZE ACTIVITEITEN NOU OPGELEVERD?

Op Eline's school bereidde zij een examengroep voor op het schoolonderzoek 'discussiëren in een groep' aan de hand van de activiteiten die ik net kort belichtte. Ze vergeleek de resultaten op het schoolonderzoek met de resultaten van een andere examengroep, die op de oude vertrouwde wijze werd voorbereid. Een paar bevindingen wil ik met u delen.

De belangrijkste conclusies zijn deze:

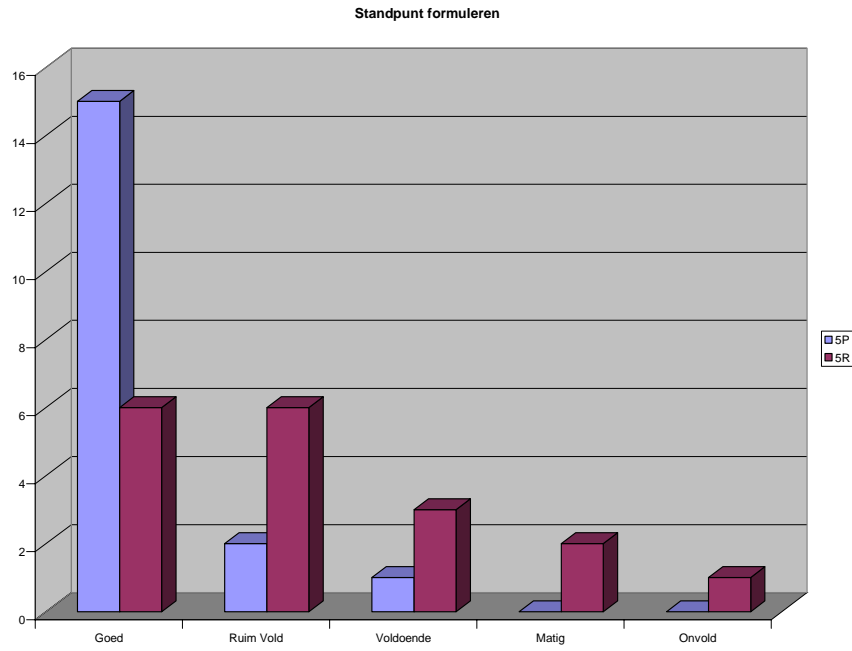
Ten eerste: de experimentele groep formuleerde veel vaker dan de andere groep een duidelijk standpunt.

Ten Tweede: de experimentele groep koppelde hun standpunten veel beter aan warden en normen.

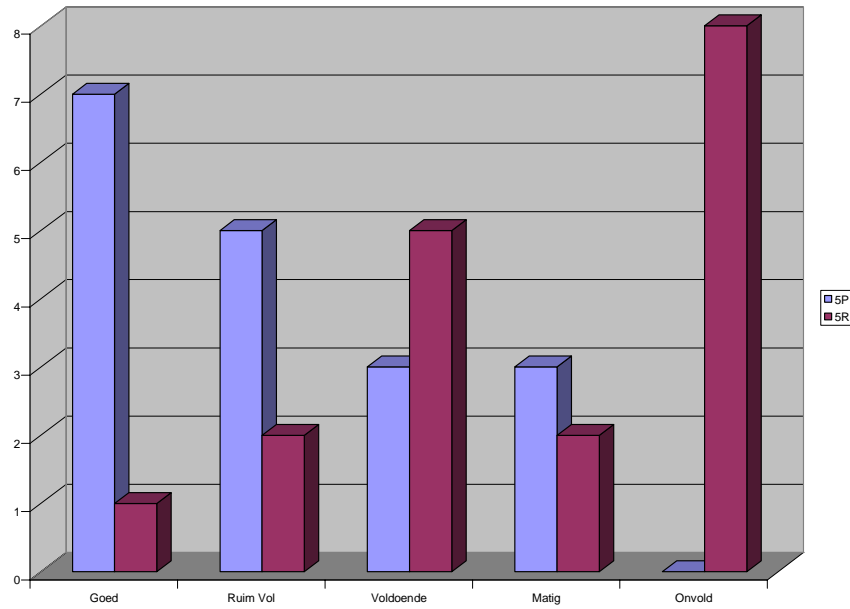
Ten derde: de experimentele groep beargumenteerde hun standpunt veel beter.

Ten vierde: de experimentele groep bedacht veel vaker tegenargumenten en anticipeerde veel beter op hun tegenstanders.

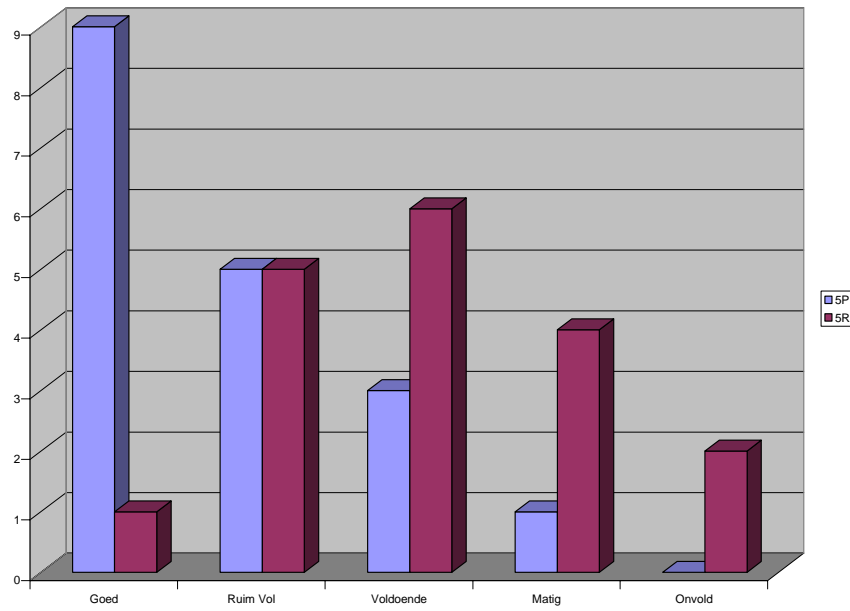
[Ter illustratie laat ik u een van de resultaten zien]

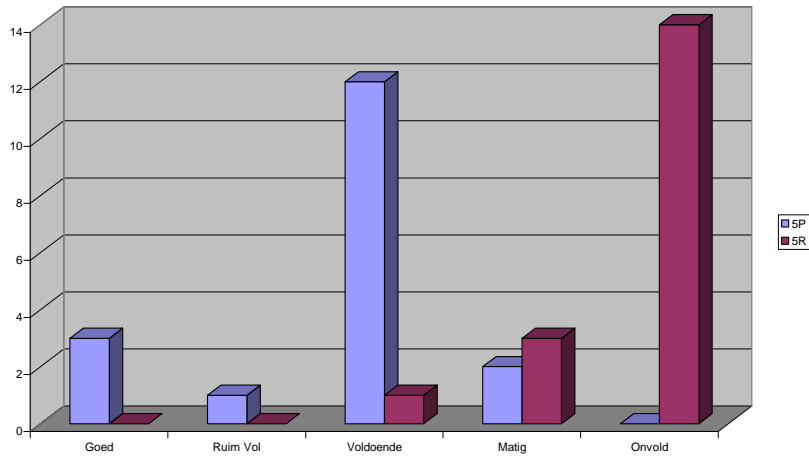
Standpunt koppelen aan waarden en normen

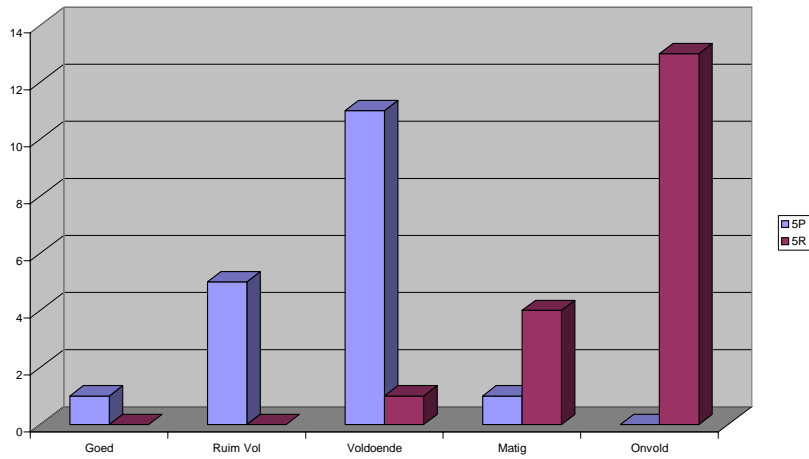
Standpunt beargumenteren

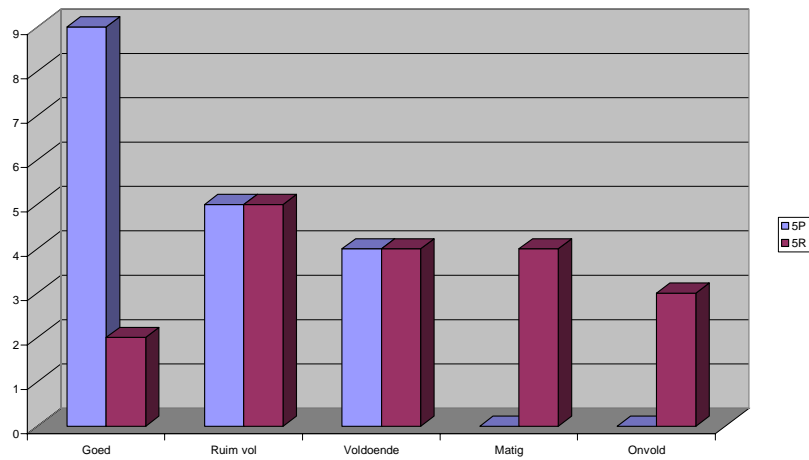
Anticiperen op standpunt gesprekspartner

Tegenargumenten bedenken bij eigen standpunt

Standpunt in twijfel trekken en vragen om verduidelijking

En op mijn school, het Coornhert Lyceum in Haarlem, waar ik maar een deel van de lessenserie uitvoerde, zijn de resultaten zo uitgevallen :

- De leerlingen van 5HC op het Coornhert ervaren deze aanpak positief. Zij hebben vooral baat bij de duidelijke structuur en procedures; de drie voorbeelden hierboven heb ik alledrie met hen uitgevoerd en illustreren de structuurbehoefte.
- De leerlingen voelen zich goed voorbereid als het schoolexamen eenmaal daar is, en zij voelen zich veilig in een groepsituatie waarin ieders eigen mening wordt gehoord en gerespecteerd. Zij evalueren zichzelf dan ook (heel) goed in deze setting.
- De docenten 5H op het Coornhert hebben enthousiast het draaiboek omarmd toen de voorbereidingen voor het mondeling schoolexamen begonnen. In hoeverre het bij ieder van hen tot uitvoering is gekomen is nog precies vastgesteld. Zelf heb ik met 5HC gedurende twee weken een selectie van opdrachten (zie voorbeelden) uitgevoerd, daarbij geleid door relevantie en tijd. Inmiddels is besloten deze aanpak ook te gaan gebruiken voor het mondeling schoolexamen 4H.

Wat zijn tot slot nu de verschillen tussen de experimenten op deze twee scholen en hoe vallen die verschillen te verklaren?

- Eline heeft op de Meergronden een fully-fledged onderzoek uitgevoerd en daarbij de hele lessenserie uitgevoerd. Ze heeft daarbinnen ook gezorgd voor een nauwkeurige meting van de resultaten, onder andere door de vergelijking met een andere klas die de lessenserie niet heeft gedaan. De resultaten zijn verbluffend. Ikzelf heb op het Coornhert Lyceum niet meer gedaan dan enkele opdrachten uit het grotere geheel gelicht omdat ik dacht dat ze mijn leerlingen konden helpen meer structuur aan te brengen in hun SE gespreksvaardigheid en de voorbereiding daarvan. Uit evaluaties van leerlingen en mijn eigen observaties bleek het voordeel van de grotere structuur.
- De Meergronden kent een traditie van vakoverstijgende samenhang in het curriculum en samenwerking tussen collega's. Geen wonder dat het relatief omvangrijke initiatief van Eline aansloeg : er is om allerlei redenen herkenning. Het Coornhert Lyceum kent zo'n traditie veel minder maar blijkt toch ruimte te bieden voor een beperkte verandering in de aanpak van gespreksvaardigheid.

8. BESLUIT

Al met al is ons inziens gebleken dat op verschillende scholen met verschillende tradities hier getoonde experimenten met kritische meningsvorming en gespreksvaardigheid uitvoerbaar en succesvol kunnen zijn. De lessen-

serie en de effecten op leerlingen laten ook zien dat het niet onverstandig kan zijn om voor de lessen Engels uit het schoolvak Nederlands te putten

PART III

ELINE VAN BATENBURG

U zult het wellicht met mij eens zijn, dat onze leerlingen vreselijk veel kunnen. Zeker bij een vak als Engels. Wat een luxe dit vak te mogen geven aan leerlingen in de Tweede Fase. Toch blijft het, als je de eindtermen erop naslaat, lastig vast te stellen wat leerlingen nou eigenlijk moeten kunnen. Deze befaamde eindtermen bieden nogal wat ruimte voor interpretatie. Want wanneer heeft een leerling nou voldaan aan de eindterm 'een mening geven en vragen'? Als hij je kan vertellen dat hij geen brood lust, of als hij met goede argumenten kan onderbouwen waarom de harde lijn van Bush wel of niet te rechtvaardigen is? Bij beide geeft hij zijn mening. Toch denk ik dat de meeste van ons het laatste scenario zullen nastreven. Want: onderwijs moet leerlingen uitdagen het beste uit zichzelf te halen. Maar hoe? Hoe blijft zelfstandig onderwijs inspirerend en hoe haal je nou het meeste uit je leerlingen?

Ook mijn vakgroep onderschrijft het idee dat Engels niet langer als vreemde taal moet worden beschouwd, maar als tweede taal. Een wezenlijk verschil, waarop je je didactiek moet aanpassen. We willen dat al onze leerlingen, in zowel onder- als bovenbouw, de taal actief leren gebruiken en begrijpen en...dat lukt ons over het algemeen aardig!

Ervan uitgaande dat leerlingen in de bovenbouw HAVO /VWO Engels als middel kunnen inzetten, zouden wij een aanpak moeten nastreven die de aanpak van het vak Nederlands zoveel mogelijk benadert (voor zover deze succesrijk is). Via complexere werkvormen en betekenisvolle opdrachten, moeten leerlingen kunnen worden uitgedaagd om de taal in uiteenlopende situaties toe te passen. De vaardigheden zouden geïntegreerd aan bod moeten komen zodat de leerling gevraagd wordt alle deeltjes taal die hij tot zijn beschikking heeft, actief met elkaar kan verbinden. Bovendien kan je, door aan te haken bij Nederlands, de samenhang tussen beide talen expliciet maken. Op deze wijze, zo was mijn idee, wordt tweede taal onderwijs betekenisvoller, authentiek, uitdagender en vergroot je de kans dat er bij leerlingen een transfer ontstaat tussen het ene en het andere vak.

Om tot een degelijk nieuw programma voor, in eerste instantie, 4HAVO te komen, heb ik een aantal stappen ondernomen. Allereerst ben ik eens gaan kijken naar de eindtermen van zowel het vak Nederlands als Engels. Per domein heb ik de vakken tegenover elkaar gezet en zo kon ik vaststellen dat de vermoede overlap inderdaad bestaat; het had dus zin om verder te gaan kijken. Sterker nog: het zou waanzin zijn het niet te doen! De eindtermen bij het vak Nederlands zijn specifiek, maar feitelijk hebben we met een redelijk identieke opsomming te maken.

Vervolgens heb ik het materiaal van de vakgroep Nederlands bestudeerd (ze hebben geen methode) en in kaart gebracht wat wanneer onderwezen wordt en op welke manier. Welke voorbeelden van geïntegreerd onderwijs waren er? Waar was er sprake van definitieve samenhang? Welke leertaken zouden het aanleren van Engels prima kunnen ondersteunen? Zo had ik vanaf klas 3 t/m 5, en per vaardigheid, een keurig overzicht.

Vanaf dit moment in mijn voorbereiding werd mijn behoefte aan de kennis en zienswijze van mijn collega's uiterst belangrijk. Tegelijkertijd wilde ik, hoe dan ook, de kans krijgen om het programma, zoals ik het in mijn hoofd had, uit te werken. Ik besloot aldus tot het gebruik van de Delphi-methode: door in verschillende vragenrondes met mijn collega's Engels en Nederlands in gesprek te gaan, kon ik voorzien in mijn behoefte aan kennis vanuit het veld en tegelijkertijd draagvlak creëren voor het nieuwe onderwijsprogramma. Al met al heb ik drie gesprekken gevoerd: twee met Engels en een, daar tussendoor, met Nederlands. Het uitgangspunt was telkens een overzicht van voorlopige mogelijkheden en een daaraan gekoppelde vragenlijst. Zo kon onze tijd (schaars in onderwijsland) effectief benut worden. En bij elke ronde verscherpte mijn overzicht van mogelijkheden zich: bv. 'om financiële redenen maken we wel gebruik van de methode, maar we maken onze eigen luisteropdrachten.' 'Pas op: presenteren is geen gespreksvaardigheid: er moet een dialoog in komen', 'Wees gewaarschuwd: bij deze opzet moet je zwakkere leerlingen erg goed in de gaten houden!' En zo had ik uiteindelijk twee dingen te pakken: een overzicht van goeddoordachte mogelijkheden, eisen en afspraken. En 5 enthousiaste collega's, die dit programma moesten gaan dragen en verder vorm moesten gaan geven.

Tijd om eens naar dit programma te gaan kijken.

[SHEET 1: PAGINA 1 VAN DE STUDIEWIJZER 4 HAVO]

Wij werken met de methode *Weave Your Way* : 1 hoofdstuk per periode van ca. acht weken. Om de eenheid in het programma te verstevigen, hebben wij, in navolging van de vakgroep Nederlands, besloten om de thematische indeling van de methode als basis te nemen. Nagenoeg alle leeractiviteiten van periode 1 centreren zich dus rond het thema 'Risks & Kicks'. Maar u ziet dat wij dit materiaal zeer selectief gebruiken en aanvullen met onze eigen inbreng. In elke periode staan de 4skills + GRID op het programma, maar in elke periode wordt de nadruk gelegd op een of twee vaardigheden, waaraan een grotere, complexere opdracht is gekoppeld. Deze staat in direct verband met de activiteiten die bij het vak Nederlands ontplooid worden en wordt ook op soortgelijke wijze uitgevoerd. In de keuzes voor deze opdrachten, kunnen we 3 verschillende insteken onderscheiden [SHEET 2]: leerlingen ontwikkelen inzicht in de verbanden tussen beide vakken, het aanbod heeft een verlichting van het programma tot gevolg of er wordt een kruisbestuiving bewerkstelligd. Ik zal u eerst een kort overzicht laten zien van de inhoud van het programma. Daarna kijken we in meer detail naar een voorbeeld van een complexe opdracht. In het nieuwe programma Engels, vinden we onder andere de volgende 'typisch Nederlandse' elementen [SHEET 3: taken, aanpak, kernoverwegingen]:

Ik licht een aantal aspecten toe.

1. Het schrijven van een onderzoeksverslag in de vorm van een informatieve tekst. Dit is een prachtige brug van 3HV Nederlands (waar zij dit al doen) naar 4HAVO Engels. Alle voorkennis is al aanwezig. Binnen een bekende structuur, kunnen de leerlingen nu een andere taal gaan inzetten. Dit is een eerste stap in het bewustmakingsproces dat de taal er niet veel toe doet: het gaat om het toepassen en dat leer je ook in andere lessen! Bovendien keren hier de onderzoeksvaardigheden terug.
2. Het houden van een informatieve / persuasieve presentatie. Dit onderdeel wordt nu in 4 HAVO bij Engels aangeleerd en in 5HAVO voor beide talen afgesloten. Zo ontstaat er wat ruimte in, in dit geval, het programma Nederlands. Waarom zouden we hier allebei aandacht aan besteden, terwijl alleen de taal verschilt? [Zo leert Engels inmiddels aan leerlingen in 4 VWO aan hoe zij een goed structuurschema moeten maken.]
3. Beschouwing, Groepsdiscussie & Leesvaardigheid: De insteek is hier het genereren van een kruisbestuiving. De leerlingen werken op hetzelfde moment bij beide vakken aan deze vaardigheden. Wat we hierbij nastreven is dat de vaardigheden beter ingesleten worden. Voor leesvaardigheid is hiervoor een boekje gemaakt (georganiseerd op thema) dat naast de methode gebruikt wordt.

Laten we eens kijken naar een voorbeeld van wat wij een 'complexe' of 'betekenisvolle opdracht' hebben genoemd. Ik neem hierbij schrijfvaardigheid als voorbeeld. De tekst die u op sheet ziet, is zoals de leerlingen hem in de studiewijzer hebben staan. [SHEET 4: kopie SC] (Korte uitleg van begeleiding proces)

Een heel concreet instrument, wat de leerlingen veel houvast geeft, is de gezamenlijke beoordelingsformulieren. U ziet, dat ook de leerlingen gevraagd wordt deze formulieren zelf ook te gebruiken. Uit deze formulieren, wordt het voor de leerlingen duidelijk dat de eisen voor beide vakken hetzelfde zijn. Als voorbeeld laat ik u het formulier zien, dat wij voor de presentatie gebruiken; de boodschap is: een goede presentatie bij Nederlands, is hetzelfde als een goede presentatie bij Engels.

[SHEET 5: beoordelingsformulier] (korte toelichting over balans D&Pgerichtheid + taalvaardigheid)

Nou hoor ik u al denken: klinkt best geinig, maar hoe zit het met de taalverwerving? Waar halen ze hun woordenschat vandaan? Waar is verdorie mijn grammaticatoets? Leren die kinderen nog wel Engels? JA, is daarop mijn antwoord. Sterker nog, ik denk dat ze meer Engels leren dan voorheen, ook al krijgen ze minder Engels van mij aangeboden. Voor de duidelijkheid: dit programma is pas dit schooljaar ingevoerd en ik heb dus pas zicht op de eerste twee periodes. Maar, vooralsnog zijn de resultaten hoopgevend. De leerlingen voelen zich erg veilig: de herkenning richting een ander vak heeft een positief effect: Oh, dit kan ik al! Dat heb ik toch al bij Nederlands geleerd? En hups! Ze voeren hele onderzoeken uit en schrijven daar een gestructureerde tekst over van enorme kwaliteit. In het Engels! Ze denken over de taal niet eens meer zo na. Ook lijken ze, meer dan in voorgaande jaren, veel gemotiveerder. Ze zijn met uitdagende, pittige opdrachten bezig, waardoor ze zelf ontdekken welke stukken taal ze nodig hebben. Hun leerbehoefte is authentieker geworden (wat is 'desondanks' eigenlijk in het Engels?) en daardoor zijn ze veel actiever bezig met het vergaren van de ontbrekende kennis. Hierdoor blijft die kennis, zo mag verondersteld worden, nog beter hangen ook. Ze kunnen dit soort opdrachten dus prima aan, als je de samenhang met andere vakken en andere momenten in het programma maar expliciet maakt en appelleert aan hun kennis, interesse en inzet. Mijn leerlingen zijn, meer dan in voorgaande jaren, meer op elkaar en op het proces gericht. Natuurlijk, hiertoe worden zij door de opzet van de opdrachten gedwongen, maar het werkt dus mooi wel!

Een dergelijke opzet in het talenonderwijs is wel wennen; het betekent kantelen: de vakinhoud deels loslaten en vertrouwen hebben in de leerling. Het proces goed kunnen beheersen en oude pijlers (ala grammaticatoetsjes)

overboord gooien. Wat dat betreft besef ik heel goed dat de school waar ik werk redelijk uitzonderlijk is. Maar ik ben toch blij u te kunnen vertellen dat, op dit moment, de vakgroepen Nederlands & Engels hard bezig zijn met het programma voor 4VWO en dat Frans & Duits elkaar ook al op veel punten gevonden hebben. Bovendien komen alle talen nu tweewekelijks bij elkaar om taalbrede studiewijzers te ontwikkelen, waarbij elke taal een (deel van een) vaardigheid op zich neemt. Bij Engels leer je presenteren, bij Duits leer je hoe je een brief moet schrijven, bij Frans hoe je een luisteropdracht aan moet pakken, etc. De eerste stappen richting gestructureerde samenhang zijn gezet. Ik hoop dat deze presentatie voor u een inspiratie was om, in dit kader, nog eens na te denken over de situatie op uw school.